mezinárodní ze státní moci; veškeré právo platí toliko ve státě, jen že právo mezinárodní, jakožto část práva vnitrostátního (nacionálního), na rozdíl od ostatního práva předpokládá existenci více států vedle sebe. Jest tudíž toliko ruské, německé, anglické a j. právo mezinárodní. Důsledkem toho popírá S. též existenci subjektů práva mezinárodního a připouští jen osoby v (?) právu tom (státy, sociální třídy, individua) atd. Jest pravda, že jest těžko srovnati běžný pojem suverenity státní s pojmem práva mezi a nad státy, s pojmem společnosti mezinárodní, obtíže tyto budou však sotva uklizeny úplným nacionalisováním práva mezinárodního po spůsobu spisovatele.

Dr. Jos. Trakal.

Грабарь В. Э., Римское право въ исторіи международно-правовыхъ ученій. (Элементы международнаго права въ трудахъ легистовъ XII.—XIV. вв.) Юрьевъ. 1901. Stran XII. a 293.

Autorem tohoto velmi zajímavého sp'su jest uherský Rusín, tou dobou mimoř. professor jurjevské university. Obral si za úkol stopovati vývoj zásad mezinárodního práva od jejich sotva znatelných počátků až k definitivnímu vytvoření se samostatného mezinárodního práva v XVI—XVII. stol. Přítomná kniha stopuje elementy mezinárodního práva v pracích legistů XII.—XIV. stol., a jest tedy jen částečným provedením úkolu, jejž chce autor dovršiti teprve v díle budoucím.

Na počátku XII. stol. shledáváme dle autora prvé stopy obracení se k římskému právu za tím účelem, aby nalezena byla příslušná norma k úpravě poměrů, jež v době pozdější vystupují jako poměry mezinárodní. Od té doby římské právo převádí se na pole poměrů, jež jakožto právo »civilní« (vnitřně státní), zdálo by se, není povoláno upravovati. Příčiny toho jsou dvě: jednak veliký vliv školy glossatorů, jednak feudální ráz všech středověkých poměrů, kde právo veřejné spočívá na soukromém. Veliký význam pro mezinárodní právo má stol. XIV., v němž západní Evropa, tvořivší dotud takořka politickou jednotu s císařem a papežem v čele, znenáhla se rozpadá v jednotlivé státy s vlastními zájmy. Postglossatoři s Bartolem činí prvé pokusy konstruovati doktrinu mezinárodního práva. Vedle římského práva jakožto práva »obecného« působilo na vývoj práva mezinárodního ještě právo přirozené a právo národů (jus gentium). Kanonisté rozšířili pojem tohoto posledního práva, jakožto práva regulujícího poměry mezi samostatnými politickými obcemi, slovem jakožto práva mezistátního. Normy práva přirozeného i práva národů doplňují normy práva římského, jež novým poměrům již nevyhovují.

K. K.

Politické hospodářství.

Dr. *Vilém Funk, Poplatek z převodů na případ smrti* dle zák. z 9. ún. 1850 č. 50 ř. z. a jeho dodatků, se zřetelem k historickému vývoji. Část I. (Knihovna Sborníku, řady státověd. čís. III., 1902).

Autor podává zatím díl I., výklad historický; ze soustavy práva platného, které je věnován díl II., podána pouze jedna částka, i bude k ní

přihlednouti teprve po dokončení díla. Část historická sama vykládá t. zv. daň dědickou, jak trvala v českých a rakouských zemích dle základního patentu z r. 1759 a patentů dodatečných pro jednotlivé země, jakož i dle jednotného patentu z r. 1810, avšak nikoli v celém jejím rozsahu, nýbrž sleduje blíže toliko jednu její část: totiž jenom dávku z čistého nabytí z dědictví, z legátů a darů na případ smrti, kterážto dávka měla netoliko název, ale zároveň i povahu vlastní daně dědické, a byla tudíž historicky předchozí formou t. zv. poplatku obohacovacího ve smyslu zákona poplatkového z r. 1850 (kdežto t. zv. poplatek immobilární byl r. 1850 novotou). V celku jde tu o jednu formu daně od roku 1759 do 1840, jelikož patent z r. 1810 spočíval vlastně na předchozím vývoji jako jednotná republikace; teprve kolkovní a taxovní zákon z r. 1840 daň dědickou úplně zdvihl, takže pak až do r. 1850 vybírala se pouze jistá taxa při projednávání pozůstalosti (u soudů zeměpanských), jež nicméně svojí výškou dani se přibližovala; až konečně zákonem poplatkovým z r. 1850 zase dospělo se k nynější formě daně dědické, byť i pod jinými názvy. — Autor sledoval podrobně všeliké fase zákonodárného rozvoje daně dědické, i budiž zde k nim přihlednuto také vzhledem k tomu, že ona zaujímala postavení zvláštní, a osvětluje nám zároveň ještě některé styky moci zeměpanské se zřízením stavovským v době vyvinutého absolutismu.

1. Následkem finanční tísně za 7leté války byl Marii Terezii zač. r. 1757 podán návrh nejmenovaného, dovolávající se zvláště římské vicesima hereditanum i dědické daně hollandské, jenž stal se předmětem četných zdání a porad (naposledy také se chefy zemských stavů), až konečně v zemích česk. a rak. t. zv. základním patentem z 6. června 1759 zavedena byla z absolutní moci panovnické daň dědická, výslovně jen jako daň mimořádná, účelová, a nikoli kamerální, neboť přenechávala se stavům jednotlivých zemí jako fond ke kapitálovému splácení dluhů stavovsko erariálních, totiž stavy zaručených, za 7l. války kontrahovaných, a sice až do splacení jich v zemích všech (námitky stavů českých, že to bude na škodu stav. úvěru, ježto dosavad měl za hypothéku fond kontribuční, byly odmítnuty). Tato daň pokládala se za mírnou, postihujíc prý jen lidi zámožnější a obohacení vlastně nezasloužené, i zvýšenou způsobilost berní; (nehledí-li se zde k darům mezi živými a k duchovnímu aequivalentu) záležela v 10% čistého nabytí z dědictví, legátu neb daru na případ smrti, ale klesala ev. na polovici při konkurrenci odchodného nebo vyšších vrchnostenských dávek. Přímé manželské linii sestupné i vzestupné bylo přiznáno osobní osvobození úplné, manželům částečné; věcné osvobození přiznáno nabytím malým (pozůstalostem pod 500 zl. a p.), jistým mobiliím; účelové pak jistým piae causae. Zároveň dány předpisy o vyšetřování hodnoty, o placení a pojištění daně, ručení za ni, o trestech, i vůbec o řízení, jež celkem bylo ponecháno stavům: příslušeloť zvláštní stavovské komisi, aby činila prvý slušný výrok, s výhradou rekursu na soudní instanci pro zeměp. důchodky v téže zemi (někde jako v Čechách byl to consessus in causis summi principis et comm., v Rak. bankodeputace). Vzhledem ke stručnosti zákl. patentu bylo pak nutno vydávati do zemí jednotlivé dodatky, načež v l. 1760 - 62 vyhlášeny t. zv.

patenty vysvětlovací, z nichž hornorakouský přijat i pro Krajinu a z části Korutany, dolnorakouský z r. 1761 i pro Slezsko a od r. 1765 i pro Čechy a Moravu — tento byl nejpodrobnější, i byly později podle něho spracovány jednak patenty josefinské pro Tyrolsko a Halič, jednak i jednotný patent z r. 1810. Mimo to, když výhradná správa stavů (stav. výborů) ukazovala se nedostatečnou, zřízeny nejdříve r. 1760 v Dol. Rakousích, pak i v ostatních zemích zvlášť autorisované »Erbsteuerhofkomissionen«, smíšené ze jmenovaných zástupců stavovských i zeměpanských, pod praesidiem hlavy stavů zemských. R. 1767 pak uzavřeny se zem. stavy recessy o konversi a unifikaci stav. dluhů, při čem i některé kamerální dluhy byly od stavů převzaty mezi erariální, tak že dani dědické dostalo se vlastně širšího účele, než bylo splacení dluhů války 7leté. Ostatně zákonodárství snažilo se učiniti tuto daň snesitelnou úlevami a osvobozeními, zejm. r. 1766 a 1777 pro stav selský, jednak také výnosnější, jako zejm. r. 1788 rozšířením na užitky z doživotních smluv rentovních, i dalšími předpisy o řízení a vyšetřování hodnoty, a úpravou povinností instancí projednávacích. — Daň dědická výjimkou vůbec nebyla zavedena v přístav. městech Terstu a Rjece, při čem zůstalo i r. 1814. Mimo to vláda upustila od ní v Tyrolsku, kdež r. 1763 byla provedena jistá reluice její (do r. 1785), vzhledem k odporu tamějších stavů, dovolávajících se zvl. nexu obou říš. biskupství Tridentského a Brixenského, dle něhož tato dosavad přejímala 13. díl berních břemen země. Podobně i Vorarlbersku povolena r. 1761 reluice (do r. 1790).

Jak za Marie Terezie daň dědická zprvu těšila se veliké oblibě, tak naopak za cís. Josefa II. jevila se k ní nepřízeň, tak že se měla ve všech zemích zmírniti (neli vůbec odstraniti), jakožto prý fiskální skracování jmění kmenového. Po nových poradách vydány konečně (namnoze dle dosavad. předpisů) toliko dva shodné patenty: 1785 pro Tyrolsko a 1786 pro Halič (od r. 1788 i v Bukovině), jimiž přiznáno osvobození prvnímu stupni příbuzných pobočných a poloviční snížení pro stupeň druhý a pro manžely, též úplné osvobození stavu selského. Zároveň byla dědické dani v těchto zemích dána povaha dávky kamerální, pročež tam též agendu její převzaly samy úřady zemské; ano i v ostatních zemích při zrušení zemských výborů r. 1784 odstraněny komise pro daň dědickou, a působnost jejich převzaly tam rovněž úřady zemské (gubernia). Ostatně od r. 1785 připouštělo se vedle stížnosti ke spoj. dvor. úřadu také nastoupení cesty právní proti fiskál. úřadu té které země. — Po smrti cís. Josefa nastala však zase restaurace, tak že zvl. komise obnovena r. 1790 v Dol. Rakousích, r. 1795 v Čechách, kdežto na Moravě převzal r. 1791 působnost sám výbor zemský (žádost stavů těchto zemí za úlevy při děd. dani byly však odmítnuty). Tyrolsku, jež dovolávalo se svých zvláštních poměrů (obou biskupství, a zvl. děd. práva s obmezeným testováním) povolena koncem 1791 opět reluice, takže tam děd. daň 1. květ. 1792 zase přestala, a Tyrolsko dle reversu, r. 1794 konečně podepsaného, už napotom zůstalo trvale daně té sproštěno. — Ostatně fiskus výnosem daně dle pat. 1759 nebyl upokojen; vynášelať světská daň děd. v l. 1774—83 průměrem 278 tisíc zl. ročně, k r. 1803 asi 494 tisíc; v Čechách suma kolísala v letech 1760—90 mezi 21—106 tis. zl. a k r. 1803 činila 133 tisíc zl.

2. Malý výnos daně a snaha po novém systemisování státních dluhů od r. 1803 vedla konečně k revisi patentu o dani dědické, a sice na základě elaborátu komise pro dědickou daň v Dol. Rakousích z r. 1805 (dvor. radů Stocka a Oswaldra) a posléze koncertace mezi dvor. kanceláří a komorou z r. 1810. Nový patent o dani dědické z 15. říj. r. 1810 vydán opět z absolutní moci panovníkovy, a byl celkem spíše republikací platných předpisů (zvláště patentů dolnorak. z r. 1761, tyrol. a halič.), od nichž lišil se arciť i změněným pořádkem vzhledem k motivu této revise: zvýšiti výnos daně jednak omezením četných osvobození, jednak řádným vyšetřováním neb odhadem základů daně a lepší kontrolou projednávacích instancí (pozdější předpisy do r. 1840 přinášely pak jen administrativní interpretace). — Také dle patentu z r. 1810 dědická daň byla ještě určena ke splácení státních dluhů, a rovněž byly (vyjma Halič) ponechány zvláštní komise pro daň dědickou: nicméně tato daň ztratila původní účelovou povahu a stala se dávkou kamerální, zařazenou do všeobecného fin. systému. Spisovatel, jak se zdá, pokládá to přímo za následek toho, že sešlo z nové systemisace stavovsko-erárních dluhů, jež r. 1804 v zásadě byla už schválena, dle níž také dědická daň byla by mimo jiné sloužila za fond amortisační (bylyť zatím tyto dluhy od recessů z r. 1767 vystoupily z 56 až na 170·6 mill. zl., aniž by jaké nové rektifikované recessy se stavy 9 recessovaných zemí byly uzavřeny). Avšak patrně zde rozhodně zasáhl teprve známý fin. patent z r. 1811, kdy všeliké kapitálové splácení bylo zastaveno (nahraženo nízkou rentou), resp. později zřízení všeobecného fondu k umořování státních dluhů r. 1817, kdy stát sám převzal také splácení dluhů stavovsko-erariálních; nad to r. 1819 bylo také konečně určitě zjištěno, že dluhy z války 7leté už byly v l. 1784—1805 splaceny (ovšem že tedy dle slibu z r. 1759 bylo by náleželo dědickou daň zrušiti, k čemuž došlo vskutku teprve r. 1840). Přes to vše zůstávala zatím ještě stavům předešlá působnost v komisích pro daň dědickou.

Ostatně do této doby spadaly větší změny territoriální následkem válek francouzských, jež také při dani dědické měly své následky, vyjímajíc Tyrolsko a Dalmacii, kde k zavedení daně té vůbec nedošlo Po zvrácení franc. vlády r. 1814 obnovena zase daň dědická v Krajině, Goricku a bělácké kraji Korutanska, avšak zřízena tam pro ni už jen komise zeměpanská; rovněž zavedena v Přímoří zvláště patentem r. 1815 i pro někdejší benátskou Istrii a ostrovy quarnérské (r. 1818 rozšířena i na kraj Karlovecký). Mimo to jednáno též o zavedení děd. daně v Lombardsko-Benátsku, jmenovitě pomýšleno tam r. 1818 zavésti dávku stejnoměrnou s poplatky rejstříkovými (francouzským enregistrement).

Předmětem delších jednání stala se zvláště otázka komisí pro daň dědickou. Složení jejich zatím změnilo se r. 1813 potud, že bylo nařízeno přibírati do nich také rady justiční, začež pak cesta soudní měla býti vyloučena (konflikty z toho vyplývající rozhodnuty později 1818 v tom smyslu, že definitivní vyměření daně předpokládá předchozí zjištění sporných nároků na pozůstalost rozhodnutím soudním). Když však dolnorakouský maršálek zemský r. 1815 a 1817 domáhal se reorganisace tamější komise pro daň děd., vznikla r. 1818 zásadně otázka trvání komisí vůbec, při čem dvor. komora postavila se

proti všelikému vlivu stavů. Ve společné poradě dvor. kanceláře, dvor. komory i zástupce fin. ministra (dv. rady Kübecka) referent kanceláře zastával se ponechání komisí aspoň z toho hlediska, že stavové jeví se v nich toliko obstaravately přenesené správní působnosti (což tedy je bezzávadné); avšak naproti tomu zejména dv. r. Kübeck hájil kamerální povahu děd. daně a obmezoval stavy na to, že jsou zástupcové všech zemí povoláni do »Einlösungs- u. Tilgungsdeputation« z 1817 ku kontrole fondu, z něhož stát chce veškeré dluhy (také stavovskoerariální) amortisovati. A tak společná porada vskutku navrhla přenésti agendu komisí na úřady zemské (»úplnou« inkameraci) a zároveň revisi patentu z 1810, což panovník tudíž r. 1818 schválil, ač toliko v předpokládání, že tu již není žádných docela nesplněných recessů se stavy. Fin. ministerstvo pak r. 1819 vykázalo, že recessovaný dluh 50 resp. 56 mill. zl. do r. 1805 byl zaplacen a vyúčtování se stavy provedeno; protož dv. kancelář chtěla komise pro děd. daň vskutku zrušiti, — tu však český stavovský výbor podal představku, kterou podporoval i nejv. purkrabí, načež také českohaličský kancléř mínil, že recessy se stavy vlastně nejsou úplně splněny, jelikož ve stavovských dluhopisech byla také daň dědická připsána věřitelům jako specielní hypotheka. Ve státní radě bylo tomu sice odpíráno, že by recessy splněny nebyly; nicméně přece uznáno opportunním, ponechati komise pro děd. daň, aby se nemusilo hýbati citlivou otázkou stavovských práv; a tak komise ony zůstaly r. 1821 i nadále zachovány (až do r. 1850).

Vedle toho nastávala zase jednání o reformu daně dědické v l. 1818—22 a 1824—7. Dvorská kancelář, kteréž (r. 1818 a 1820) byla uložena revise patentu z 1810, vyslovila se konečně r. 1822 pro snížení děd. daně, jelikož postihuje vlastně jmění kmenové a nikoli důchod; chtěla však mimo to věděti, zdali se strany dvor. komory nepomýšlí se zařaditi tuto daň do systému jiných dávek, t. při reformě taxovní (z převodu vlastnictví neb dědictví), tak aby nevzniklo dvojí zdanění. Na tom bodě uvízl prvý pokus reformy, jelikož nastala komplikace s otázkou reformy soudních tax pro království Lombardsko-Benátské. Tam totiž r. 1820 byl podán rektifikovaný návrh soudní taxovní normy (s hlediska, že taxy nemají býti úplatou, nýbrž jen příspěvkem k uhrazení nákladů just. správy) a panovník 1821 nařídil přezkoumání s ohledem na poplatky rejstříkové. Místokrál arcikn. Rainer vyslovil se, že by bylo nejlépe spojiti děd. daň, mortuár a taxu v jedinou dávku za projednávání pozůstalosti, a tu zase fin. ministr hr. Nadasdy r. 1824 nadhodil, zdali by totéž nedalo se zavésti i pro ostatní země, načež také násl. roku navrhl panovníkovi vydání nového zákona o kolkov. papíru a nové normy tax soudních pro celé mocnářství (dle osnovy lomb. ben. 1824), tak aby takto zároveň obtížná a nevýnosná daň dědická i mortuár mohly býti zrušeny. Panovník to schválil, a po řadě dalších porad 1826 předloženy jemu konečně v červnu 1827 návrhy patentů: 1. o dani kolkovní, 2. o soud. taxách a dávce z pozůstalostí projednávaných u soudů zeměpanských, 3. o státní dávce z pozůstalostí projednávaných při soudech patrimoniálních a kommunálních (kde taxy projedn. připadaly jurisdikcím). Touto reformou měl býti zejm. zrušen netoliko patent kolkovní 1802 a taxovní řády 1781 a 1787 pro soudy zeměpanské, ale i patent o zeměp. mortuáru 1787 a patent 1810 o dani dědické.

Avšak proti návrhům těmto se vším důrazem vystoupila rada státní, jež spatřovala v dani z pozůstalostí a kolku hodnotném daň ze jmění, jež by nepříznivě účinkovala na blahobyt (ohrožujíc finančně zdroj dávek, kapitál oběžný). Následkem toho finanční správa r. 1828 sama upustila od navržené reformy.

3. Za to vypracován r. 1829 »zcela nový« návrh všeobecného řádu taxovního, vztahující se na všechny jurisdikce, i také na taxy politické a kameralní. Tuť taxy pokládaly se vůbec jako ceny za skutečné neb možné výkony úřední v záležitostech soukromoprávních nebo za propůjčení neb ochranu nějakého práva; při projednávání pozůstalosti pak přijímaly se pouze taxy v moder. smyslu, kdežto se chtělo upustiti od dávky nahražující daň děd. (také zrušiti mortuár), jak blíže patrno z »rozboru důvodů ku všeobecnému řádu taxovnímu«. Nový návrh byl už r. 1830 skutečně schválen, — nicméně odkládáno jeho provedení, až bude možno také v Lombardsko-Benátsku a v Dalmácii, zatím nařizována 1832 zase revise nedostatků a r. 1836—7 šlo též o srovnání se zákonem důchodkovým. A tak došlo teprve 27. led. 1840 k vydání jednotného zákona kolk. a taxovního (jehož hlavními spolupracovníky byli Kremer a Benoni): — tu konečně zrušena daň dědická od 1. list. 1840, a později také komise pro ni r. 1850 (od 1. list. 1851). Následovně pozůstalosti byly v l. 1840—50 postihovány pouze taxami; byť pak tyto svou výškou blížily se dani, přece nepodávaly vzoru pro novou úpravu dle patentu 1850, neboť tento měl předchůdce svého spíše v historické dani dědické. (Ostatně podnes jsou výjimečně možny případy děd. daně dle pat. z 1810.)

Stížnosti proti zákonu z 1840 vedly netoliko ke zřízení zvláštní komise pro jeho vykládání, ale i k návrhům novým; zejm. r. 1844 bylo navrženo zavésti spotřební dávku na papír a za to odstraniti kolek listinný. Začátkem r. 1848 pak nařízena vůbec revise zákona kolk. a taxovního. Při tom přijímal se za základ nejprve návrh dvor. r. Wildschga, vycházející se stanoviska t. zv. daní vedlejších s nízkým výnosem, uspořádaný tak, že napřed postaven tarif o 17 položkách, pak oddíly zákonných předpisů. Potom však přijat návrh dvor. r. Schwarzwalda, kterýž vzhledem ke zvýšeným fin. potřebám od r. 1848 hleděl materiálně zasáhnouti větší kruh předmětů, kdežto formálně sestával napřed ze zákona a pak z připojeného tarifu (i s abecedním rejstříkem ukazov. slov); při tom arci jevil se ještě spolupracovnický vliv Wildschga a fin. ministra Krausa. Po fiskální stránce působily svým vzorem francouzský enregistrement a kolkovní zákony pruské. Nový zákon z 9. ún. 1850 (o němž ostatně poradní protokoly jsou nezvěstny, a známo jen přednesení veškeré min. rady) shrnul v jediném zákoně jak vlastní poplatky (při projednávání záležitostí soukromých u veřejných úřadů), tak i některé daně obchodové (při změnách v subjekt. právech občanů), a mezi posledními nacházejí se též poplatek obohacovací i immobilární z převodů na případ smrti. —

Z tohoto přehledu patrno, jak bohatý jest obsah díla, jež mimo to přihlíží i k zákonodárství států jiných. Přináší též exkursy o soudních taxách dle pat. 1781 a 1787, o mortuariu (1781, ač pominuto všeobecného zavedení

mortuaria zeměp. 1787), o patentu kolkovním 1802 (dle spisu Kremerova), jakož i delší rozbor návrhů z r. 1824—7 o těchže předmětech vůbec. Tím spůsobem, a zvláště obšírným referováním o četných poradách (též citováním textu archivních pramenů) vzrostl objem spisu nad svou míru; tím také z části utrpělo přehledné, soustavné spořádání výkladu, jakož i vmísily se do něho některé nedostatky nebo nepečlivosti (též jazykové), patrně kvapem zaviněné. To však nebudiž na tomto místě blíže rozváděno, jelikož při prvé, tak rozsáhlé historické a monografické práci mladého nadaného autora dlužno především na váhu klásti jeho původní, positivní vědeckou zásluhu o dějiny finančního práva rakouského. *BR.*

Max Fleischmann, Friderizianischer Socialismus (Zeitsch f. Socialwiss. VI., č. 1. a 2., 1903).

Autor měl jako docent zahajovací přednášku na universitě v Halle, ve které se snažil ukázati, že snahy sociálně politické, jimiž tak rádo honosí se XIX. století, nejsou ničím novým, nýbrž že jimi provanuto bylo již také ovzduší století XVIII. a v Prusku zejména proslulá doba Bedřicha II. Vezme-li se pojem sociální politiky v širším smyslu, neobmezuje-li se jen na úpravu poměru mezi zaměstnavatelem a dělníkem, jest to do jisté míry správno Otázka dělnická pojímána s dnešního hlediska jest ovšem otázkou novou, které století osmnácté neznalo, scházelyť k tomu předpoklady právní (politická emancipace) i hospodářské (průmyslová velkovýroba). Avšak nemenší důležitost, jakou pro soudobou společnost má otázka dělnická, měla pro věk tehdejší otázka selská, t. j. úprava poddanských poměrů obyvatelstva rolnického. Nesnesitelné jho, pod nímž zejména v některých krajinách úpěl lid selský, a krvavé bouře selské, jež přiměly správu státní poměry poddanskými blíže se obírati a zákonodárným zásahem (robotní patenty) dosavadní libovůli pevnými normami vzájemné poměry upravujícími nahražovati zdaž neupomíná vše to na obdobný proces, jenž odehrává se v době naší co do řešení otázky dělnické? Ostatně i celý směr merkantilistický ve všech státech evropských ve větší neb menší míře pěstovaný, jakožto směr význačně hospodářsko-politický, nepostrádal sociálních momentů. Neboť podpora průmyslu, tržby, vývozu, kolonisace, měla zajisté nepřímo i značný vliv na vývoj poměrů sociálních.

V tom směru ani Prusko nečinilo výjimky. Zejména pak král Bedřich III., jakožto panovník prozíravý, vzdělaný, ale také po moci bažící a ve volbě prostředků nepříliš úzkostlivý, rozuměl dobře, co značí kulturní a hospodářská vyspělost obyvatelstva pro budoucnost říše a dle toho se též řídil. Ovšem hlavní oporu měla dotyčná politika jeho v militarismu, ale ani tento nepříčil se politice merkantilistické, zejména po stránce její populační a fiskální. Bylo by zajisté dobře bývalo dotknouti se, třeba stručně a jen povšechně, toho, co Bedřich II., jeho předchůdci i nástupci v duchu merkantilismu vykonali a kterak tyto jich snahy přispěly k budoucímu hospodářskému i politickému rozmachu Pruska. F. však zúžil úkol svůj, zajisté nikoliv ku prospěchu věci, tím, že v obor úvahy své zabírá hlavně jen právní normy pruského »Landrechtu«. Nevadilo by ovšem, že byl zákonník tento vydán